

ג. שאלה בבעלים ושכרה שלא בבעלים וחזר ושאלה; שכרה בבעלים ושאלה וחזר ושכרה – ספק אם חזרה השאלה / השכירות למקומה. תיקו.

א. מספק השואל פטור (ריטב"א). ואם תפס – אין מוציאם ממנו (מאירי ב"י ב"ח וש"ך).
ב. לגרסנו, כמו שנקטו רש"י והריטב"א, נראה שהספק אם חזרה שאלה למקומה הוא רק לפי הצד בנידון הקודם שהשאלה אינה שייכת בשכירות, אבל לפי הצד שכיון ששייכת במקצתה שייכת בכלה – ודאי גם כאן פטור. ולגרסת התוס' שני הספקות הללו הם רק לפי הצד שאומרים שייכת במקצתה שייכת בכלה, אבל לפי הצד שאינה שייכת – ודאי הופסקה השאלה בשכירות וכן השכירות בשאלה.

א. לפרש"י הספקות הנ"ל אמורים כששאל או שכר בעודה ברשותו מהשאלה או השכירות הראשונה. ומדובר בתוך זמן השאלה או השכירות, אבל לאחר שכלה הזמן – פשוט ששאלה חדשה היא עתה (ריטב"א).

ויש מפרשים שהספקות אמורים רק אם המשיכה הראשונה היתה גם על השאלות והשכירות העתידיות [ומשיכה אחת מועילה לשניהם], אבל אם לא התנו מראש אלא שכר בבעלים ואח"כ בעודה אצלו שאל, או להפך – ודאי שני דברים הם והאחרונה מפקיעה את הראשונה (עפ"י ראב"ד ומאירי). והרמב"ן פקפק בכך.

ב. שכרה בבעלים וחזר ושכרה בבעלים – ודאי פטור (תוס', תורא"ש. ומובאת דעה זו בשו"ע שמו, טו. והמאירי כתב כן רק באופן שהיתה משיכה אחת מראש לשתי השכירות).
שכרה שלא בבעלים ואחר כך שכרה ושאלה בבעלים – פטור (תוס' ורמב"ן – עפ"י הגמרא לעיל).

דפים צח – צט

רכט. השואל פרה מחבירו – מתי מתחייב השואל באחריות אונסין, במקרים הבאים:

- א. כששאל בעצמו; משעה שמשך או כשנכנסה לרשותו, או שמה רק כשהתחיל להשתמש בה?
- ב. המשאיל שלחה ביד בנו או שלוחו, שלו או של השואל.
- ג. השואל אמר למשאיל לשלחה לו ביד פלוני.
- ד. השואל אמר למשאיל לשלחה לו ביד פלוני – עבדו של המשאיל.
- ה. השואל אמר למשאיל 'הכישו במקל והיא תבוא'.
- ו. אונסין שארעו במהלך ההחזרה.

א. חיוב אונסין חל על השואל משעת שאלה (ומדאורייתא. עתוס') – כשמשך או הכניס לרשותו. (ולעתים אף מעת יציאתה מרשות המשאיל, כדלהלן).

ב. שלח המשאיל ביד בנו או שלוחו, שלו או של השואל, ללא אמירת השואל על כך – אין השואל חייב אם מתה בדרך אלא כשתבוא לרשותו. (ואפילו ביד עבדו הכנעני של השואל שידו כיד בעליו – שלא נאמר כן לחובתו, שלא בידיעתו. מאירי. וכן צדד הרמ"ך בשיטמ"ק).
אם העמיד השואל שליח בעדים – נחלקו בדבר רב חסדא ורבה (בב"ק קד), האם העמידו ברשותו להתחייב באחריות, אם לא. (ולפי רב חסדא שחייב, 'שלוחו' של השואל ששנינו במשנה, היינו שכירו ולקוטו, אבל לא העמיד שליח בעדים).

הלכה כרב חסדא, הלכך אם העמיד שליח בעדים – קמה ברשותו (ראשונים). יש שפירש שאם אמר לו בפני עדים לך והבא פרה פלונית – לדברי הכל חייב. לא נחלקו אלא כשעשאו שליח בפני עדים סתם, ואחר כך אמר לו לך והבא לי פרה פלונית (ר"י, מובא בתור"פ ובריטב"א).

ג. אמר לו השואל (או כתב לו. עתוס'): שלחה ביד בני / שלוחי / בנך / שלוחך – חייב משעה שנמסרה ליד השליח. והוא הדין כשאמר לו המשאל הריני משלחה לך ביד בני / בנך וכו' ואמר לו השואל: שלח.

ד. אמר השואל למשאל לשלחה ביד עבדו של המשאל, אם היה זה עבד עברי – משעה שבאה ליד העבד מתחייב השואל באונסין. ואם היה עבד כנעני – פטור, לפי שיד העבד כיד רבו והרי לא יצאה מרשות המשאל.

ה. אמר השואל למשאל: הכישה במקל והיא תבוא; לדברי רב, חייב השואל באונסין משעה שיצאה מרשות המשאל, ולדעת שמואל פטור (ר"ח).

א. צדדו בתוס' (לרב), שחייב רק כאשר יצאה למקום שקונים שם במשיכה, כגון סימטא או צדי רשות הרבים. או שמא לענין חיוב אונסין קונה משיכה ברשות הרבים, מקום שאין משיכה מועילה במקח.

ב. רבנו חננאל והר"ף (כן כתב הר"ן בדעתו) הרמב"ם (שאלה ג, ב) הראב"ד הרשב"א והמאירי פסקו לפטור עד שתכנס לרשותו, כשמואל (וכ"פ בשו"ע שמ"ז). והר"ן צדד לומר שמא אפילו אמר לו בפירוש 'הכישה ואתחייב אני לך' אינו חייב באונסין עד שתבוא לרשותו. ואולם הריטב"א נקט שבאופן זה פשוט שחייב.

ויש חולקים וסוברים שהלכה כדברי רב, שאף שמואל אינו חולק עליו לדינא (ריטב"א עפ"י הרא"ה. וע"ש טור ש"ך וסמ"ע).

ג. בפשיעה או גניבה ואבידה חייבים השומרים אפילו בלא משיכה, כגון ב'הנח לפני' (תוס' עפ"י לעיל פא). ואין הדבר מוסכם (ערשב"א ור"ן שם).

ו. וכן בשעה שמחזירה; אמר לו המשאל [בתוך ימי שאילתה]: שלח ביד בני / בנך וכו' – נפטר השואל מאונסין שארעו בדרך. לא אמר לו: חייב.

שלח השואל על פי דברי המשאל ביד עבדו הכנעני של השואל – אין זו החזרה וחייב (רמב"ם ג, ב).

שלח בתוך זמנו ביד עבד כנעני של המשאל בלא שאמר לו, מסתבר שאין זו החזרה וחייב (עפ"י הרמ"ך. יתכן ותלוי הדבר בנידון אם יכול השואל לחזור בו משאילתו בתוך ימי השאלה (ער"ן), שאם יכול הרי פסק מלהיות שואל כשנתנו ביד עבד המשאל, הגם שלא הודיעו).

שלח ביד אשתו של המשאל – יש אומרים שאין זו חזרה. ויש מפקפקים (עב"י חו"מ שמ; מהנ"א שומרים לד). ואם היא בת דעת ונושאת ונותנת בתוך הבית – נפטר (ע' רמ"א סוס"י קב וסמ"ע סקי"ב. וע"ע סמ"ע עב סקצ"ח ונתיה"מ שמ סקי"ג).

דין אחריות אונסין אחר תום זמן השאלה – נתבאר לעיל פא.

דף צט

ר.ל. א. האם המשאיל יכול לחזור בו בתוך ימי השאלה? מהו הזמן או המעשה הקובע לענין אפשרות החזרה? והאם יש נפקותא בדבר לענין דין מעילה?
ב. מה הקובע בשכירות לענין אי אפשרות חזרה?

א. אין המשאיל יכול לחזור בו בתוך זמן השאלה. לדברי רב הונא – מעת תחילת שימוש השואל בחפץ (ואינו דומה לחיוב אונסין שחל במשיכה כנ"ל). ולרבי אמי ורבי אלעזר, ותניא נמי הכי – משעת משיכת השואל, שתקנו משיכה בשומרים.

וכן הלכה (ראשונים; חו"מ שמא, א ועוד).

כתב הר"ן, מסתבר שהשואל יכול לחזור בו שהרי עיקר שאלה לצרכו היא. והביא מהרא"ה שחכמים השוו מדותיהם ואינו יכול לחזור בו משמשך. אמנם ודאי אם רצה להחזיר לרשות בעלים מחזיר, אבל אם חזר בו ונאנס בשעה שהחזירו – חייב, ואינו נידון כמחזיר לאחר ימי שאילתה (וע"ע לעיל פא).

ונפקותא גם לדין מעילה; אם כשמשך אין המשאיל יכול לחזור, הרי המשאיל בשוגג חפץ של הקדש לאחר – מעל המשאיל מיד לפי טובת הנאה שבו [ומשלם להקדש מה שנהנה בשאלתו. ערש"י וריטב"א], ומותר מעתה לשואל להשתמש בו. כן אמר רבי אמי. ואם עדיין לא קנאו לענין חזרה – אין כאן מעילה, ואסור לשואל להשתמש בו.

א. התוס' נטו לומר שלא יצא כל החפץ לחולין אלא אותה הנאה שנותן לשואל, ומותר לבקע בו רק בתקופת השאלה ולא יותר.

ב. אעפ"י שמישיכה זו מתקנת חכמים – מעל מדאורייתא, שהפקר ב"ד הפקר וקנין דרבנן כקנין דאורייתא לענין זה (ריטב"א).

ויש אומרים שלרבי אמי שאמר מעל – משיכה בשומרים קונה מן התורה, ושלש מחלוקות בדבר: לר' אמי מועילה משיכה בשומרים מדאורייתא, לר' אלעזר תקנו משיכה מדרבנן ולרב הונא לא תקנו משיכה בשומרים (תורא"ש). וכן י"א בדעת הרמב"ם שנקט בעלמא קנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ואילו כאן מעל – ע' באר יצחק יו"ד כג, וקה"י ב"מ מב. אך במחנ"א הל' קנין משיכה ב פירש באופן אחר).

ב. אמרו בגמרא (כפירש"י) ששכירות קרקע נקנית בכסף בשטר או בחזקה, כקנין קרקעות.

א. בגמרא מבואר זאת לדעת הסובר שכן הוא בשאלה – משעת מעשה הקנין, אבל לדעת החולק אין מפורש הדין בשכירות. והריטב"א חכך בזה, האם לרב הונא משיכה מועילה בשכירות לענין חזרה, אם לאו.

ב. כשם שמועיל קנין לענין מניעת חזרה של המשכיר, כך מועיל לענין השוכר שאין יכול לחזור בו – כיון שהשכירות היא דבר המועיל לשניהם, השוו בה חכמים מדתן שתקנה לשוכר ולמשכיר (עפ"י רמב"ם מכירה א, יח; ר"ן).

ג. שכירות מטלטלין נעשה במשיכה או בקנין אחר המועיל במטלטלין, אבל כסף אינו קנין אלא ל'מי שפרע' (עפ"י רש"י ב"ק עט: רשב"א; מאירי כאן ולעיל עה:). והרמב"ן פקפק לדעת האומר משיכה קונה מהתורה רק חכמים גזרו שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה, והרי בשכירות אין שייכת גזרה זו, א"כ מדוע לא יקנה הכסף. וכן צדד הריטב"א וכן נקט הר"ן ששכירות מטלטלין נקנית בכסף, אך לא בשטר (כמו שאמרו בב"ק עט:).

ד. יש אומרים שבשומרי חנם ושכר לא תקנו משיכה לפי שאין שייכת בהם זכיה בגופו של כלי. וי"א שבשומר שכר מועילה משיכה והריהו זוכה בשכרו מאותה שעה – מפני שהוא כפועל ומשיכתו כתחילת מלאכה, 'מלאכת שמירה' (עפ"י ר"ן).

רלא. כיצד שמין את הנזקין הבאים:

- א. גזל תמרים מדובקות יחדיו – האם כפי ערך כולן ביחד, או כפי המחיר שמקבל כשמוכר אחת אחת?
- ב. שבר חבית יין לחנווני – כפי מחירה ביום השוק או בשאר הימים?
- ג. כנ"ל בחפץ של הקדש.

א. גזל (או הזיק). ערמב"ם גזילה ג, ג, ומאירי עפ"י הגמ' תמרים מדובקות – משלם כפי מחירן ביחד ולא כפי מה שמוכר אחת אחת. כן אמר שמואל (כשם שלמדו מובער בשדה אחר לשום את נזק הבהמה אגב השדה כולה, להקל על המזיק. רב הונא ב"ר יהושע).

ב. שבר חבית יין לחנווני, לפרש"י: אם מחזיר ביום השוק חבית יין תחת זו ששבר, והריהי מזומנת בידו למכרה – מחזירה. ואם מחזיר בשאר ימים – נותן לו כפי הערך היקר שביום השוק, שהרי אילו לא הנזק היה יכול למכרה או ביוקר (ואינו יכול לומר לו קח חבית והמתן עד יום השוק הבא ותמכור – שהפסד הוא לו. ריטב"א). ומנכה לו שכר טורח מכירתה ושאר הוצאות הכרוכות במכירה. ואם נשאר לחנווני יין אחר ולא מכרו ביום השוק – הרי הוברר שלא היה מוכרה, ויכול ליתן לו חבית אחרת כפי שוויה המזול.

א. כתבו כמה ראשונים שמדובר כששבר ביום השוק, אבל שבר בשאר ימים אינו משלם אלא כשוויה באותה שעה (עפ"י ראב"ד ריטב"א ורא"ש. וכ"פ הרמ"א שד,ה).

ב. יש מפרשים שאפילו כששבר ביום השוק, אם בא להחזיר חבית אף ביום אחר – מחזיר הגם שהיא מזולת באותה שעה, שהרי יכול לימכרנה כפי שהיה מוכרה בשעת הנזק. ואולם אם יש לו יין הרבה, יכול לומר אילו היתה אצלי ביום ששברת הייתי מוכרה ועתה יש לי יין הרבה ואין בידי למכרה, הלכך משלם חמשה (עפ"י ראב"ד ומאירי).

ג. לפירוש הרי"ף והרמב"ם (שכירות ג, ג. וכ"פ בשו"ע שם), אין הדבר תלוי מתי אלא מתי משלם, הלכך בשאר הימים משלם לפי שוויה הנמוך, אבל כשמשלם דמים ביום השוק ואין לחנווני יין – משלם כשווי היקר [ואם יש לו יין אחר – משלם כמחיר המזול שהרי אף הוא מניחו ליום אחר]. ובכל זמן מנכה לו דמי טורח המכירה ופגם הנקב וכד'.

והדברים אמורים כאשר מחיר החבית משתנה חליפות בין יום השוק לשאר ימים, אבל בעלמא, כגון שהזול מחיר החפץ הניזוק – יש מי שכתב שמחלוקת הראשונים היא האם משלם כשעת הנזק [כדין הגזלנים שמשלמים כשעת הגזילה] או כערך יום התשלום (עפ"י מהנה אפרים הל' נזקי ממון א). ואולם כמה אחרונים הסכימו שתשלום נזיקין נקבעים לפי הדמים שבשעת הנזק, כדין הגזלנים שמשלמים כשעת הגזילה (עפ"י ישועות מלכו ריש הל' נזקי ממון – מתוספתא ב"ק ג, ד; חזו"א ב"ק ת, יד-טז. וע' גם בהגהות הב"ח ר"פ מרובה).

ג. הקדש חמור מן ההדיוט. ולכן במקרה של התמרים דלעיל – משלם להקדש כפי מחירן אחת אחת, הם וחומשם.